

”Vi er som samfund kendetegnet ved en ret utilsløret *uddannelsestvang*. Men i frisættelsens og selvbestemmelsens navn vil vi helst have, at det fremstår som den enkeltes *uddannelsestrang*.”

Jens Erik Kristensen

Tema om motivation

➔ Elevernes indre ild er afgørende – men den brænder ikke for fagene

Af Eva Frydensberg Holm

Egentlig vil de gerne gøre det godt, for de vil gerne have et eksamensbevis, der kan åbne døren til drømmestudiet. Men når det kommer til at finde motivationen for at dykke ned i de tyske gloser eller de matematiske formler, står det ret sløjt til på landets gymnasieuddannelser.

Det mener to forskere, som beskæftiger sig med elevers motivation.

"Der er en meningskrise, som handler om, hvordan de unge orienterer sig i skolen, og hvad deres formål er med at tage en studentereksamen. Går de der udelukkende for at få en bestemt karakter, så de kan komme ind på en videregående uddannelse, eller kan eleverne mærke et bredere formål? Hvis nysgerrigheden og det at

blive grebet ikke har nogen plads, så kan det være svært at finde motivation for det daglige arbejde," siger Noemi Katznelson, der er professor og leder af Center for Ungdomsforskning på Aalborg Universitet.

Hun peger på, at meningskrisen afspejler sig i de unges motivation. Med mange tusinde elever er der selvfølgelig et broget billede, men der er en klar tendens.

"Det fylder meget. Der er selvfølgelig også elever, som godt kan lide at gå i skole og kan lide at lære noget. Men også hos dem ser jeg et instrumentelt fokus," siger professoren.

Det billede kan lektor på DPU, Jens Erik Kristensen, godt genkende.

"I dag går rigtig mange i gymnasiet, fordi det nok er den bedste vej at gå, og ikke som tidligere, fordi man var fagligt motiveret for at gå der frem for eksempelvis at tage

Gymnasieelever er motiverede for at tage en god uddannelse, men mange har svært ved at se meningen med at dykke dybt ned i de enkelte fag. Gymnasiet befinder sig i en meningskrise, som blandt andet skyldes, at lærerne har begrænset mulighed for at følge elevernes faglige interesser. Motivationen er vigtigere end nogensinde før, fordi vi i årtier har fokuseret på unges selvbestemmelse, og det er længe siden, at det alene var motivation nok, at læreren sagde, at et emne var vigtigt.

en erhvervsuddannelse. Man er drevet af en ydre uddannelsesmotivation snarere end en indre læringsmotivation, hvor man er motiveret af en lyst til at lære mere og fordybe sig i det faglige stof," siger Jens Erik Kristensen og giver dermed en del af svaret på, hvordan man i uddannelsesverdenen i årevis på samme tid har kunnet tale om nærmest overambitiøse elever og samtidig om problemer med motivationen.

Karakterer er den nye autoritet

Noemi Katznelson kalder det helt naturligt, at der er brug for en ydre motivationsfaktor som karakterer, hvis eleverne skal holde gejsten oppe i det daglige arbejde. Problemet er, at det ydre er blevet meningen i sig selv.

"Det er forståeligt, at både lærere og elever rækker ud efter en ydre disciplineringsfaktor som for eksempel det at komme

ind på en videregående uddannelse. Læreren har ikke længere den autoritet, der tidligere var givet i kraft af strukturer og position i samfundet," siger hun og peger på, at skolen som udgangspunkt er et ulige møde mellem eleverne og en underviser, som ved noget, som eleverne skal lære. Den ulighed er dog måske blevet for lille.

"Vi har nok i et stykke tid lænet os for meget over mod forestillingen om, at det gode læringsrum er et lige rum. Det autoritetstab er blevet erstattet af karakterer som ny autoritet. Karakterer bliver en disciplineringsfaktor og bliver det, som læreren også bruger disciplinerende. De kan sige: 'I skal koncentrere jer, for det her skal I til eksamen i.' Men karakterernes magt er – i mangel på andre nødvendigheder – kommet helt ud af proportioner i forhold til deres reelle betydning. Konsekvensen er, at

elevernes tilgang til skolen bliver instrumentel, og læringsudbyttet for snævert," siger Noemi Katznelson.

En anden faktor, der kan spille ind på motivationen, er forholdet til præstation. Her har der i en lang periode været tale om en slags udskamning af de såkaldte 12-talspiger, som netop bliver fremstillet som nogle, der vil præstere for præstationens skyld. Det syn skal vi bevæge os væk fra, forklarer Noemi Katznelson, der opfordrer til at se mere nuanceret på motivationen, som rummer flere dimensioner. Elever kan have en offensiv tilgang, hvor de gerne vil stå på tæer og præstere for at opnå anerkendelse fra omgivelserne. Det kan være en helt legitim motivationsfaktor, men præstationen har også en bagside, som er mindre motiverende.

"Karakterernes magt er – i mangel på andre nødvendigheder – kommet helt ud af proportioner i forhold til deres reelle betydning. Konsekvensen er, at elevernes tilgang til skolen bliver instrumentel, og læringsudbyttet for snævert."

Noemi Katznelson

"Hvis det at præstere bliver for dominerende en faktor, kan vi blive bange for at præstere. Så får vi en defensiv præstation i stedet for den offensive. Den defensive er der, hvor vi handikapper os selv: 'Jeg får mavepine, jeg tør ikke sige noget, jeg får røde pletter op ad halsen.' Det er den defensive præstation, som er angstdrevet. Der må godt være lidt angst, men man skal helst turde løbe en risiko. Hvis man ikke tør løbe en risiko og bliver defensiv, giver det lammede elever – og en lærer, der skal piske endnu hårdere, fordi de ikke kan få eleverne ud af busken," siger Noemi Katznelson og tilføjer, at det er en del af en tendens, hvor vi jævnlige hører, at vi alle skal være i verdensklasse.

"Der er sket en forskydning af, hvad vi forventer, der er muligt, af os selv. Det rammer motivationen, fordi det bliver et præstationsfyldt rum med meget lidt plads til at turde fejle. Man skal turde fejle for at lære noget," siger professoren.

Motivation er fornuftigt formynderi

Jens Erik Kristensen peger på, at efter årtiers frisættende pædagogik, hvor børns og unges personlige udvikling og selvbestemmelse har stået i centrum, er motivation de seneste årtier blevet et nøglebegreb i pædagogik og uddannelse.

"Evnen til selvmotivation er nærmest blevet uddannelsessamfundets nye dannelsesideal. Vi vil gerne fremme børn og unges selvbestemmelse, men samtidig vil vi gerne drive dem i en bestemt retning. Som samfund vil vi kort sagt noget med næste generation, fremfor alt vil vi have dem til at tage en uddannelse", siger Jens Erik Kristensen og uddyber:

"I dag kan man ikke få et arbejde og blive selvforsørgende, hvis man ikke har en eller anden form for kortere eller længerevarende uddannelse. Vi er som samfund kendetegnet ved en ret utilsløret uddannelsesvang. Men i frisættelsens og selvbestemmelsens navn vil vi helst have, at det fremstår som den enkeltes uddannel-

sestrang. Vi tvinger ganske vist ikke unge til at gå en bestemt vej. Vi prøver i stedet at vejlede, tilskynde og motivere dem til frivilligt at gå den vej, vi ønsker, de skal gå. Man kan på den måde sige, at motivation er blevet en pæn måde at forklæde det, der ret beset er et fornuftigt formynderi", forklarer Jens Erik Kristensen og tilføjer:

"En formynder er en, der ved, hvad der er godt for dig, og er villig til eventuelt at tvinge dig i en bestemt retning. Men det går jo ikke i dag, hvor vi har opdraget børn og unge til at være deres eget personlige projekt," siger han.

I stedet bruger samfundet så store ressourcer på at vejlede og motivere de unge til at tage en eller anden form for uddannelse – eksempelvis i Ungdommens Uddannelsesvejledning, som også handler om motivation.

"En vejleder siger ikke, hvad du skal, eller hvad målet er. For at lede dig på vej skal en vejleder finde ud af, hvad der personligt driver og motiverer dig og vise dig mulige veje. Det er lidt det samme med motivation i forbindelse med undervisning og uddannelse. Når vi arbejder med at motivere elever, er det svært at undgå, at der sniger sig et velment element at formynderi ind, ligesom i vejledning," siger Jens Erik Kristensen.

Dannelse hænger tæt sammen med motivation

Selv om motivationsbegrebet er relativt nyt i pædagogisk sammenhæng, er det ifølge Jens Erik Kristensen langt fra nyt, at vi interesserer os for, hvordan børn og unge i skole- og uddannelsessammenhænge drives og motiveres til selv at ville det, vi vil have dem til. 'Pisken og guleroden' har tidligere været en yndet metafor. En moderne motivations-problematik dukkede dog først

op i pædagogikken, da Rousseau i slutningen af 1700-tallet begyndte at tale om, at opdragelse skulle følge barnets naturlige udvikling og fremme det, man senere kaldte for barnets selvvirksomhed. Han gjorde barnet til subjekt, og dermed gjorde han også opdragelse til vejledning i, hvordan barnet selv udvikler sig til et frit og fornuftigt menneske.

"Det moderne motivationsbegreb har en lang filosofisk og psykologisk forhistorie, der er forbundet med begreber som lyst, drift, instinkt, behov osv. I pædagogisk sammenhæng blev motivation først for alvor et problem i det øjeblik, man holdt op med autoritært at forstå opdragelse som optugtelse, og undervisning som terperi og udenadslære. Altså først fra det øjeblik, hvor barnets selvstændighed og selvvirksomhed i forbindelse med opdragelse, undervisning og læring blev centralt, hvad det først gjorde fra oplysningstiden og frem," siger Jens Erik Kristensen.

Det faldt sammen med, at det moderne dannelsesbegreb blev introduceret i slutningen af 1700-tallet. Dannelse blev i den såkaldte nyhumanisme grundlæggende forstået som selvdannelse. Det er noget, man selv skal bidrage til i mødet med verden og med det stof, man tilegner sig skolens eller gymnasiets undervisning. Til forskel for opdragelse er dannelse noget, der kommer indefra, og drives af eleven selv. Dannelseseteorikere har derfor gennem 200 år diskuteret, hvordan man motiverer og tilskynder denne dannelsesproces hos den enkelte.

"På den måde hænger dannelsesproblematikken tæt sammen med motivationsproblematikken," forklarer Jens Erik Kristensen. Det kan derfor være en indgang til at forstå den motivationskrise, gymnasiet i dag befinder sig i. For gymnasiet har altid været den grundlæggende dannelsesanstalt.

"Gymnasiet er det sted, hvor man har bevaret en forestilling om almen dannelse, der er forbundet med den enkelte elevs selvdannelse. I børnehaver og skoler er børnene ganske vist også i færd med at danne sig selv, men de er stadig underlagt et opdragelsesregime, hvor andre har bestemt, hvad de skal tilegne sig, og hvordan. Men gymnasiet og ungdomsuddannelserne generelt falder jo sammen med overgangen fra umyndighed til myndighed, som også er et spørgsmål om identitetsdannelse. Man skal finde sig selv og danne sig selv på basis af alt det, man nu har tilegnet sig i undervisningen og gennem sin opvækst. Det er ikke tilfældigt, at man altid har forbundet dannelsesprocesser med denne fase, som også har med den biologiske modning at gøre. Man kan ikke tvinge folk til dannelse. Det skal komme fra den enkelte selv, og derfor har problemet for dannelses-teoretikere været, hvordan man får iværksat selvdannelsesprocesser hos den enkelte. Den problematik har været der, siden gymnasiet midt i 1800-tallet fik sit dobbelte formål med både at være almindendannende og studieforberedende," siger Jens Erik Kristensen.

Han peger på, at de øgede faglige krav og den store fagtrængsel, vi lige nu ser på gymnasierne, så godt som umuliggør dannelse og derved også giver læringsmotivationen svære vilkår.

"Dannelse tager tid og kræver fordøjelse. Man bliver ikke dannet af at fræse igennem et stykke klassisk litteratur. I gymnasiet får man en masse almen viden, men skal det blive til almen dannelse, kræver det tid til fordøjelse. Hvis man skar ned på det, man gerne vil nå i gymnasiet, ville man formodentlig få langt mere frugtbare forløb. Men det studie- og uddannelsesforberedende og dermed også karaktærræs m.v. har generelt taget overhånd i skolen og gymnasiet, og i stigende grad flytter man elementer fra universitetsuddannelserne ned i gymnasiet for at gøre det mere studieforberedende. Det går givetvis ud over dannelse og læringsmotivation," siger Jens Erik Kristensen.

Noemi Katznelson er enig i, at for mange fag på gymnasiet er pressede, og mener særligt, at gymnasireformen har bidraget til at skabe trange kår for motivationen.

"Man er bundet op på at nå pensum og dermed nogle meget bestemte ting. Der er ikke stor mulighed for, at der sker noget uventet i klasseværelset, som læreren kan forfølge – at der sker noget i mødet, der tager lærere og elever nye steder hen. Det er virkelig begrænset, hvad man kan nå i eksempelvis matematik, og derfor er det også svært at lade nysgerrigheden og samspillet mellem lærere og elever få plads," siger hun.

>

”Det moderne motivationsbegreb har en lang filosofisk og psykologisk forhistorie, der er forbundet med begreber som lyst, drift, instinkt, behov osv. I pædagogisk sammenhæng blev motivation først for alvor et problem i det øjeblik, man holdt op med autoritært at forstå opdragelse som optugtelse, og undervisning som terperi og udenadslære.”

Jens Erik Kristensen

Motivation opstår i mødet

Selv om der således er en række ydre faktorer, der spænder grundigt ben for udviklingen af elevernes læringsmotivation, peger Noemi Katznelson på, at man som gymnasielærer stadig har mulighed for at arbejde med forudsætningerne for de unges motivation for læring.

”Motivation er ikke en fast størrelse. En elevs motivation vil variere efter, hvornår på

dagen det er, hvilken lærer og hvilket fag. Motivationen er en langt mere bevægelig størrelse, end vi traditionelt har tænkt. Den traditionelle forestilling går på, at motivationen bor i den enkelte elev, og på at det er noget, vi har meget eller lidt af. Men elever har ikke meget eller lidt motivationen. De har motivation, som er rettet forskellige steder hen. Læreren har så en mulighed for at rette det i bestemte retninger, og de muligheder bliver større, hvis læreren har flere strenge at spille på,” siger Noemi Katznelson.

Hun forklarer, at elever ikke bringer motivation ind i klasserummet.

”De bringer meninger og erfaringer osv. med sig, men motivationen er et resultat af, hvad der sker i mødet mellem fag, lærer og elever – ligesom demotivation også kan opstå. Her er der en række faktorer, der spiller ind og afgør, om der opstår motivation. At relationen er positiv, at man kan se en nødvendighed, at stoffet synes meningsfuldt, at man oplever mulighed for involvering, og at man får en fornemmelse af at flytte sig – en såkaldt mestringsoplevelse,” siger Noemi Katznelson og uddyber:

”Det kan godt være, at tysk umiddelbart er uinteressant, og at man aldrig skal bruge det til noget, men det kan alligevel give et kick at gennemskue det. Oplevelsen af motivation er tæt knyttet til oplevelsen af at rykke sig og lykkes. Unge, som har en stærk

forventning om, at de kan lære det, de står overfor, er mere motiverede for at engagere sig og yde en indsats end unge, som har en ringe forventning om, at de mestrer det,” forklarer Noemi Katznelson.

Konkret foreslår Noemi Katznelson, at man som gymnasielærer gør sig bevidst om, hvor ens styrke ligger i forhold til at arbejde med motivationen hos eleverne:

”Første skridt er selvfølgelig at gøre sig klart, hvad der driver motivationen. Og så må man som lærer se på, hvor ens styrker ligger. Er jeg god til at lære fra mig og skabe relevans? Er jeg god til at skabe relationer? Og på den anden side, hvad det er for en klasse, man står overfor? Hvilke muligheder er der for at skabe involvering?”

Selv om Noemi Katznelson ikke ser motivationskrisen løst lige om hjørnet, da det også kræver involvering af det politiske beslutningslag, peger hun på, at der lige nu sker noget, der kan skubbe til unges skrantende motivation:

”Gode karakterer er blevet motivationsfaktor nummer et i mangel af andre nødvendigheder. Måske kommer der med corona-krisen en foræring ad bagvejen. Måske opstår der en ny nødvendighed. En nødvendighed, der handler om, at man gerne vil uddanne sig til at kunne gøre en forskel – til at kunne gøre samfundet bedre,” siger Noemi Katznelson. ●

Noemi Katznelson er professor og leder af Center for Ungdomsforskning på Aalborg Universitet. Hun forsker og er projektleder på flere undersøgelser inden for uddannelses- og marginaliseringsområdet.

Jens Erik Kristensen er lektor på DPU. Han forsker blandt andet i de pædagogiske ideers og institutioners historie og i dannelsesbegrebet set i uddannelsessammenhæng.

Læs mere på gymnasieforskning.dk

- 📖 Karakterbogen – Om karakterer, læring og elevstrategier i en præstationskultur: Noemi Katznelson & Arnt Vestergaard Louw.
- 📖 Uddannelser der motiverer: Mette Lykke Nielsen, Susanne Murning, & Noemi Katznelson.
- 📖 Mange unge mangler motivation: Camilla Hutter & Noemi Katznelson.

Motivation under coronakrisen

”Hvis man ikke synes, man er ret god til at blive undervist digitalt, er der en risiko for, at man kobler af. Netop derfor er det afgørende, at læreren er der til at give den ønskede hjælp. Feedback, der enten justerer elevens arbejde løbende eller bekræfter, at arbejdet fungerer, er noget af det, der kan være afgørende for, om man vælger at logge af og klare sig på egen hånd. Det vil være ret problematisk, for så mister vi helt kontakten med de elever, hvis undervisningen fra hjemmet fortsætter længe endnu.”

Ane Qvortrup.

Forskere fra SDU har undersøgt, hvordan gymnasieelever oplever undervisningen under corona-krisen.

Læs mere på side 12.

Eleverne: Sociale relationer og adgang til uddannelse motiverer

Danske gymnasieelever kan godt lide at gå i skole, også selv om mange føler et stort fagligt pres. Det viser de nyeste resultater fra forskningsprojektet Reform 2017, hvor flere end 6.000 elever blandt andet har svaret på spørgsmål om, hvad der motiverer dem. De sociale relationer har stor betydning for trivsel og motivation.

Af Eva Frydensberg Holm

Langt de fleste gymnasieelever er glade for at gå i skole. De er glade for både det fysiske og det psykiske undervisningsmiljø. De er glade for hverdagen, og de føler, at de er engagerede i fagene.

Det viser de nyeste resultater fra forskningsprojektet Reform 2017, der over tre år undersøger implementeringen og udviklingen af den gymnasiereform, der blev indført i 2017. Som en del af forskningen har

flere end 6.000 elever besvaret en række spørgsmål om motivation og trivsel.

Professor Ane Qvortrup vurderer på baggrund af resultaterne, at de unges motivation for at gå i gymnasiet er lige så stor, som den altid har været.

"Eleverne giver udtryk for en stærk motivation, der særligt er båret af de sociale relationer – og af, at de godt ved, at en gymnasieuddannelse er adgangsbillet til en videregående uddannelse. Når det er sagt, er der, ligesom der altid har været, også udfordringer. For selv om adgangsbilletten til en videregående uddannelse sætter skub i motivationen, kan det også være frustrerende at skulle tage en studentereksamen som en del af noget andet, der ligger langt ude i fremtiden," siger Ane Qvortrup, der er professor på Institut for Kulturvidenskaber på SDU og projektleder på Reform 2017.

Hun peger desuden på, at langt flere end tidligere går på gymnasiet. Det betyder dels, at det ikke længere er noget særligt at tage en studentereksamen, dels at gymnasiet i dag rummer nogle typer af elever, der historisk ikke havde valgt gymnasiet. Det giver nye udfordringer både fagligt og i forhold til at opretholde motivationen.

Fagligt udfordrede

At flertallet af gymnasieeleverne er godt tilfredse med at gå i skole, er ikke ensbetydende med, at de finder, det er let. En stor del af de unge føler et stort fagligt pres. Faktisk siger hele 80 procent af de adspurgte elever, at de har svært ved at nå skoleopgaverne.

"Min vurdering er ikke, at niveauet i gymnasiet er højere end tidligere, men at det for mange alligevel føles som et stort pres. For nogle kan der være tale om et pres, der kommer indefra. At de stiller høje krav til sig selv. Og så hører vi fra lærerne, at eleverne

har gang i mange aktiviteter i deres fritid. Det kan gøre det svært at finde plads til skolearbejdet. Endelig spiller det ind, at gruppen af elever er langt mere differentieret end tidligere. For nogle er det faglige reelt en udfordring," siger Ane Qvortrup. Hun fremhæver, at eleverne samtidig siger, at de er gode til at hjælpe hinanden. Og de føler også, at de kan hente støtte hos læreren. I det hele taget fremhæver mange elever, at de har en god relation til deres lærer.

At de sociale relationer også spiller ind, når det handler om at finde vej i de faglige udfordringer, understreger, hvor stor en betydning det sociale har. Manglende sociale relationer rammer derfor også hårdt og er en af de årsager til mistrivsel, som træder frem i undersøgelsen.

"I lyset af, at det sociale betyder så meget for trivsel og motivation, kan manglen på sociale relationer også få en virkelig stor negativ slagside. Det er tydeligt, at det hos nogle elever går ud over motivationen," siger Ane Qvortrup og peger på en anden gruppe, der kan have svært ved at finde motivationen:

"Elever, der har udfordringer derhjemme – eller selv har psykiske problemer – kan være udfordrede. Hvis man ikke har det godt, er det klart, at det kan være svært at koncentrere sig om skolearbejdet."

Varier undervisningen

Vil man som lærer gerne skubbe til sine elevers motivation, ser det ud til, at en af vejene er at variere sin undervisning. I hvert fald svarer halvdelen af de adspurgte elever, at de foretrækker variation.

"Den anden halvdel deler sig i to: Dem, der gerne vil have, at læreren skal gennemgå stoffet – og de, der foretrækker selv at være aktive," siger Ane Qvortrup.

Gymnasieelevers trivsel og motivation

På baggrund af de nyeste resultater fra Reform 2017 peger projektleder Ane Qvortrup på forskellige faktorer, der har indflydelse på elevernes trivsel og motivation for skolearbejdet.

- Sociale relationer har stor betydning for de unges trivsel og motivation. Manglende relationer kan derfor også være årsagen til, at otte til ni procent af eleverne ikke har det godt i gymnasiet
- Studenterhuen giver adgang til en videregående uddannelse. Det er for mange elever den største drivkraft i forhold til at få en studentereksamen
- 80 procent af gymnasieeleverne føler sig pressede fagligt. Nogle har svært ved at finde balancen mellem fritid og skolearbejde, andre stiller store krav til sig selv, og andre igen er reelt fagligt udfordrede
- Halvdelen af eleverne peger på, at variation i undervisningen virker motiverende.